

POLITICALLY CORRECTNESS AND THE REFEREDUM RE-DEFINING THE NOTION OF 'MARRIAGE' IN THE CONSTITUTION

Petru Dunca, Denis-Mihai Covaci

Prof. PhD., PhD. student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

*Abstract:*The referendum for redefining the marriage in the Romanian Constitution from 2018 represented one of the context, in which the instrument of application of the Neo-Marxist doctrine, political correctness, was used. During the election campaign, elements of PC like double standard, tyranny of the majority, the normality of the homosexuality, oppression of the homosexual minority by the heterosexual majority, diverting the attention from the real meaning and framing it with different significance, were used in order to achieve the invalidity of the popular vote. Thus, less than 25% of the population with voting rights went to the polling station.

Keywords: political correctness, double standard, tyranny of the majority, Romanian referendum

În cartea sa, *Political Correctness: A History of Semantics and Culture*, Geoffrey Hughes își pune întrebarea dacă lumea de astăzi este cu adevărat liberă, să-și expună cu adevărat gândurile sau este în imposibilitate de a o face datorită introducerii unor noțiuni precum *ofensator, inacceptabil, inadecvat* sau *rasist*.¹ Acesta nu crede că prin acest concept s-a reușit eliminarea prejudecăților sau redefinirea moralității, ci că, mai degrabă, s-a fragilizat autenticitatea conversațiilor de frica faptului că interlocutorul s-ar putea supăra.²

Părerile sunt într-adevăr împărțite. Când aud de corectitudine politică, unii se gândesc la cartea lui George Orwell, *1984*, și la celebră Poliție a gândirii. Alții, precum Michael William, merg cu gândul la *un mecanism pentru promovarea și susținerea ideologiei neomarxiste*.³

1. Marxismul cultural ca bază a corectitudinii politice

Antonio Gramsci, considerat a fi unul dintre cei care au influențat puternic membrii Școlii neomarxiste de la Frankfurt, scria în anii 1920 că: „Un nou om comunist trebuia creat înainte ca vreo revoluție politică să fie posibilă”.⁴ Iar părerea nu era singulară. György Lukács, implicat în încercarea de instaurare a comunismului în Ungaria lui 1919, afirma: „Am văzut distrugerea revoluționară a societății ca reprezentând singura și unica soluție pentru contradicțiile culturale ale epocii [...] O asemenea răsturnare de proporții mondiale a valorilor nu poate avea loc fără anihilarea vechilor valori și crearea unora noi de către revoluționari”.⁵

Marxismul economic așa cum îl văzuse Karl Marx în manifestul său nu reușise să se impune în Europa. Revoluția proletarilor nu izbutise. Oamenii vremii au considerat că vina nu o poartă ideologia în sine, ci proletarii, care au crescut în spiritul creștin, bazat pe

¹ Geoffrey Hughes, *Political Correctness: A History of Semantics and Culture*, Editura Wiley-Blackwell, Oxford, 2010, p. X.

² *Ibidem*.

³ Michael William, *The Genesis of Political Correctness: The Basis of a False Morality*, iBooks, 2016, p. 38

⁴ Raymond V. Raehn, „Rădăcinile istorice ale „corectitudinii politice”, în William S. Lind et al (Coord., *Corectitudinea politică: „Religia” marxistă a noii ordini mondiale*), București: Editura Rost, 2015, pp. 28-29.

⁵ *Ibidem*, p. 29.

dedicare, seriozitate și credincioșie în acțiunile întreprinse. Neomarxiștii au propus schimbarea atenției dinspre factorul economic spre cel cultural, de la lupta de clasă, burghezi vs. proletari, s-a trecut la confruntarea dintre majoritate și minoritate.

Ca urmare, au schimbat atenția către restructurarea valorilor occidentale. Printre acțiunile care trebuie întreprinse se numără „redefinirea condițiilor, rolurilor și programelor [care] va schimba atitudinile individuale și sociale”⁶. Nimic nu trebuie omis, totul trebuie schimbat: *norme, comportamente și limbaj*.⁷ Până nu de mult, norma sexuală era *heterosexualitatea*, în timp ce *homosexualitatea* era *anormală, aberantă și deviantă*.⁸

Personalitatea autoritară a lui Theodor Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel Levinson și Nevitt Sanford a fost o lucrare cu un impact puternic. Publicată la începutul anilor 1950, aceasta pornea de la premisa că „prezența în societate a creștinismului, a capitalismului și a familiei patriarhal - autoritare a creat un caracter predispus la prejudecată rasială și fascism”⁹. Adorno și colegii săi au ajuns la concluzia că *persoanele cu personalitate autoritară au o concepție dualistă despre lume, dihotomică, drept versus greșit, noi versus ei, și, ca atare, au fost mai predispuse la autoritate și la a afișa ostilitate față de grupurile minoritare*.¹⁰ Theodor Adorno consideră că astfel de personalități se găsesc *cel mai frecvent în rândul oamenilor care cresc în condiții afectuoase exigente, cu părinți stricți care alimentează furia și nesiguranța în copiii lor*.¹¹ Criticii au respins acest *atac direct la structurile familiale și la valorile creștine*, acuzând o *încercare de delegitimizare a conservatorismului*.¹²

Raymond V. Raehn a mers mult mai departe și a făcut o retrospectivă a acțiunilor neo-marxiștilor cu scopul de a pune sub interogație sistemul tradițional de credințe. „Structura socială patriarhală va fi înlocuită cu modelul matriarhal; credința că bărbatul și femeia sunt diferiți și că au în esență roluri distincte va fi înlocuită cu teoria androgeniei; concepția că heterosexualitatea este normală va fi schimbată cu opinia că homosexualitatea este, în egală măsură, <<normală>>”¹³

Totuși, deși este liberală în scopurile ei, libertatea limbajului, gândurilor și acțiunilor este neliberală în practicile ei, pentru că presupune instituirea unei auto-cenzuri pentru evitarea unor posibile conflicte.¹⁴ Ca urmare, apar situații paradoxale precum discriminarea pozitivă.¹⁵

Luigi Eposito, profesor de Sociologie și Criminologie la Universitatea Barry, a reușit să surprindă aproape toate atributele acestui fenomen:

„Deși nu există o definiție unificată sau necontestată a corectitudinii politice, aceasta este, în forma sa cea mai de bază, un set de norme, practici și politici lingvistice care încearcă să conteste înstrăinarea și marginalizarea grupurilor dezavantajate social și economic, care includ oamenii săraci, femeii, minorități rasiale și etnice, persoane LGBTQ și persoane cu dizabilități. Cu toate acestea, începând cu anii 1990, termenul de CP (prescurtare folosită pentru *Corectitudine Politică*) este asociat cu un tip de puritanism progresist de stânga care împiedică oamenii să-și

⁶ Hughes, *op. cit.*, p. 31

⁷ *Ibidem*, p. 38.

⁸ *Ibidem*, p.40.

⁹ Raehn, *op. cit.*, p. 30.

¹⁰ Luigi Eposito, „Understanding Political Correctness: History, Philosophy, and its Current Relevance in the Era of Trump”, în Luigi Eposito și Laura Finley (Ed., *Political Correctness in the Era of Trump: Threat to Freedom or Ideological Scapegoat?*), Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2019, p. 8.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Raehn, *op. cit.*, p. 31.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

spună mintea și / sau să exprime adevăruri incomode care ar putea <<jigni>> membrii grupurilor / comunităților marginalizate [...] Criticii afirmând despre CP, atribuită stângii liberale, că a subminat interesele persoanelor tradiționale, albe, din Vest, creștine, heterosexuale și parte a clasei de mijloc muncitoare, nepermițându-le să-și apere interesele sub pretextul multiculturalismului, egalității și justiției sociale.”¹⁶

Alți autori afirmă că „în esență, <<toleranța represivă>> a lui Marcuse e sinonimă cu <<discriminarea pozitivă>> atât de la modă azi: majoritatea tradiționalistă trebuie să fie tolerantă față de orice deviații și perversiuni ale minorităților <<revoluționare>>, în timp ce statul și societatea nu au voie să arate vreo urmă de toleranță față de dreapta tradiționalistă, și în primul rând de orice are legătură cu creștinismul”.¹⁷

2. Corectitudinea politică și Referendumul pentru redefinirea căsătoriei în Constituție

În România, în octombrie 2018 a avut loc Referendumul pentru Redefinirea Căsătoriei în Constituție. Mai exact, s-a încercat modificarea articolului 48, unde se dorea înlocuirea sintagmei „între soți” cu „un bărbat și o femeie”. Inițiativa, demarată de către Coaliția pentru Familie, a fost una legală, lucru confirmat de către Curtea Constituțională a României în septembrie 2018, numărul de 500 000 de semnături, prag invocat pentru demararea procesului de consultare al poporului, a fost și el atins, *mai bine de 3 000 000 de români semnând pentru acest demers*¹⁸, dar surpriza a apărut în timpul campaniei electorale. O serie de declarații au mutat atenția de la întrebarea, care prevedea modificarea unei sintagme referitoare la căsătorie, spre un adevărat război al intoleranței. În loc să fie încurajat votul la referendum, pentru că în orice democrație, votul este mijlocul de exprimare al opiniei, unii au apelat la diverse tehnici, care după cum se poate vedea, sunt inspirate din ideologia neomarxistă, pe care corectitudinea politică o implementează. În cadrul acestei campanii, s-a încercat deturnarea temei reale a referendumului, de la modificarea căsătoriei, cum prevedea forma adoptată de Parlament, în piața publică s-a ajuns la informația că se încearcă redefinirea familiei sau chiar a iubirii, folosind adesea dublul standard, întreținând ideea că acest demers este un act de tiranie al majorității heterosexuale asupra minorității homosexuale. De altfel, mersul la vot a fost demonizat, pentru că ar produce dezbinare și ar instiga la ură.

Să poposim asupra unui exemplu: Tudor Chirilă, cântăreț și important lider de opinie, nu a mers la referendum și a explicat și de ce. Din punctul său de vedere, „Referendumul pe tema redefinirii familiei în constituție este o aberație juridică și declanșatorul unui fenomen de ipocrizie socială fără precedent. [...] voi boicota acest referendum”.¹⁹

Pe de o parte, ceea ce spune Tudor Chirilă este perfect normal într-o țară democrată. Este dreptul lui de a avea o opinie și de a o susține. Cu toate că, dacă ar fi să fim critici, am putea observa că acesta vorbește despre *Referendumul pe tema redefinirii familiei*, când tema este *redefinirea căsătoriei*. Herbert Marcuse, susținător al noii ideologii marxiste bazate pe cultură, arăta prin operele sale că atenția la limbaj și cuvinte poate oricând deturna atenția de

¹⁶ Eposito, *op. cit.*, pp. 1-2.

¹⁷ Andrei Dîrlău, „Lukács & Școala de la Frankfurt: demolarea prin subversiune”, în William S. Lind et al (Coord.), *Corectitudinea politică: „Religia” marxistă a noii ordini mondiale*, București: Editura Rost, 2015, pp. 278-279.

¹⁸ Irina Marica, "Romanian SocDem leader: Referendum for family redefinition to be organized this fall", în *Romania Insider*, <https://www.romania-insider.com/referendum-family-redefinition-romania/>, publicat în 4 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).

¹⁹ Tudor Chirilă, „Referendumul Unirii”, în *Tudor Chirilă - blog personal*, https://tudorchirila.blogspot.com/2018/09/referendumul-unirii.html?fbclid=IwAR1OBxi-xNgHX_7m8HxPzJaJdrfmvKnKmWbCkY2-WQk-nLmUQEAY6PonByY, publicat în 27 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).

la adevăr și redirecționarea spre o ipoteză construită ideologic, care să servească scopul ideologic. În timp ce căsătoria reprezintă acordul unilateral afirmat de către două persoane, gata să-și lege destinele pentru eternitate, ținând de alegerea de a se căsători sau nu, a spune că inițiatorii procesului de redefinire a Constituției încearcă *redefinirea familiei* înseamnă a-i pune într-o lumină extrem de proastă, de intolerantă, alimentând ideea tiraniei majorității, care, prin intermediul legii, ar bloca accesul unui grup de oameni la a avea o familie. Nu a fost cazul. Totuși, familia era unul dintre elementele, pe care Adorno și ceilalți le-au găsit, în *Personalitatea autoritară*, ca motive ale apariției și dezvoltării a *rasismului și fascismului*.

Pe de altă parte, în textul de mai sus, solistul trupei Vama a apelat la un alt procedeu neomarxist: dublul standard. De ce? Pentru că în 2016, el afirma că deși omului i se pare că votul nu schimbă nimic, „să te deplasezi la vot înseamnă să nu-ți întorci spatele. Să nu te ignori. Să nu te anulezi ca persoană. Înseamnă să te respecti [...] Mergem la vot. Și ne sunăm prietenii să meargă și ei”²⁰. Mai mult, cu o altă ocazie, referendumul din mai 2019, Tudor Chirilă încuraja din nou oamenii să iasă la vot. O dovadă foarte clară de dublu standard, de corectitudine politică, dar de incorectitudine morală și etică. Ieri spui un lucru, azi retractezi, pentru că nu mai ajută cauza ta, iar poimâine revii la ce credeai prima dată, pentru că votul slujește din nou cauza ta. De fiecare dată, îți exprimi părerea într-o manieră dihotomică, deși de la scrutin electoral la scrutin electoral, încredințarea ta se schimbă cu 180 de grade.

Cei de la Uniunea Salvați România (USR) au dat un comunicat prin care au afirmat: „Prin această decizie [boicotul], USR își asumă *responsabilitatea de a apăra libertățile, credințele și valorile fiecăruia*, în interior și în exterior. Rămânem *uniți în diversitate* și în lupta USR cu sistemul corupt și arogant [...] Revizuirea Constituției în forma pe care Coaliția pentru Familie o promovează creează premisele unui veritabil *recensământ pentru dezbinare, instigând la ură și diviziune socială*”²¹.

Membrii acestui partid au întreținut ideea că mersul la vot, un drept elementar, poate duce la dezbinare, pentru *că instigă la ură și diviziune socială*. Adevărul că votul poate naște orgolii, însă este normal, pentru că de multe aduce față în față alternative diferite. Cu toate acestea, Curtea Constituțională nu a găsit niciun motiv pentru a respinge modificarea sintagmei „soți” cu „un bărbat și o femeie” ca fiind neconstituțională. Mai mult, este greu de înțeles cum o modificare considerată a fi *inutilă*²² din punct de vedere juridic, poate să dezbine, să instige la ură sau la diviziune socială. Este greu de înțeles cum aperi *libertățile* cuiva, printre care și aceea de a vota, când „ca vicepresedinte al formațiunii și senator USR, îndemn pe toți cei care mă ascultă acum să boicoteze acest referendum, pentru că, dacă nu se atinge o prezență de 30%, referendumul nu va fi validat”²³. Îndemnul la boicotul unor alegeri din partea unei persoane alese tot prin vot de către cetățeni pare a fi mai mult paradoxal decât corect sau moral. În timp ce a pune două opinii politice, două viziuni, una conservatoare și una progresistă, diferite, din piața publică, într-o relație dihotomică, întrupându-le într-o luptă dintre bine și rău, este o manieră complet nepotrivită de-a crea un spațiu tolerant, multicultural și divers. Este oarecum paradoxal să spui că Referendumul nu schimbă nimic

²⁰ Tudor Chirilă, „Tudor Chirilă: Să te deplasezi la vot înseamnă...”, în *Cotidianul*, <https://www.cotidianul.ro/tudor-chirila-sa-te-deplasezi-la-vot-inseamna/>, publicat în 5 iunie 2016 (Accesat în 26 septembrie 2019).

²¹ News.ro, „Biroul Național al USR a validat rezultatul referendumului intern; partidul se va opune modificării Constituției pentru redefinirea familiei”, în *News.ro*, <https://www.news.ro/politic-intern/biroul-national-al-usr-a-validat-rezultatul-referendumului-intern-partidul-se-va-opune-modificarii-constitutiei-pentru-redefinirea-familiei-1922404514362017082117147686>, publicat în 14 august 2017 (Accesat în 26 septembrie 2019).

²² *Ibidem*.

²³ Ziare.com, USR indeamna alegătorii să boicoteze referendumul pentru familie, în *Ziare.com*, <http://www.ziare.com/referendum-constitutie-familie/vot/usr-indeamna-oamenii-sa-boicoteze-referendumul-pentru-familie-1530170>, publicat în 15 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).

din punct de vedere juridic, fiind o risipă de bani, dar apoi să afirmi că aperi drepturile unei minorități sexuale, care prin modificarea Constituției în forma propusă de Coaliția pentru Familie, ar fi în imposibilitatea de-a mai exista. Aruncând un ochi peste lucrările membrilor Școlii de la Frankfurt, putem observa că cei care au implementat neomarxismul, aveau în vedere să aducă în centrul atenției și protecție a grupurilor minoritare etnice, religioase sau sexuale. În cazul de față, votul de la Referendum a adus față în față interesul unei minorități, care militează pentru liberalizarea și legalizarea homosexualității, cu majoritatea care susține menținerea heterosexualitatea. Astfel, nu doar mijloacele au fost de susținere, ci însuși scopul, au fost inspirate din doctrina neomarxistă.

Tot în cadrul acestei campanii, deturnând semantic tema votului, de la redefinirea căsătoriei în constituție la *Iubirea nu se votează*²⁴, stânga progresistă a reușit să creeze falsa impresie că prin participarea la vot, cetățeanul intră în dormitorul românilor și îi impune dacă sau pe cine să iubească. Nimic mai fals. De fapt, votul pentru redefinirea căsătoriei în forma prevăzută, ar fi consfințit forma inițială prevăzută de tradiția creștină. Poate cineva să iubească pe altcineva fiind necăsătorit? Poate! Poate cineva să iubească pe altcineva fiind căsătorit? Poate! Votul la referendum nu împiedica cu absolut nimic oamenii să se iubească, dar *utilizarea unei semanticii accentuate pe un mesaj mai bine structurat*, care alimentează ideea că prin succesul acestui demers democratic, drepturile unor oameni ar fi îngădite, deci acțiunea ar fi una intolerantă, imorală și totalitară, o tiranie a majorității asupra unei minorități neajutorate, a influențat suficient de multă lume să nu meargă la vot: prezența la scrutin fiind puțin peste 20%, în condițiile în care pragul prevăzut era de 30%, iar balanța celor care au votat era în proporție de peste 80% pentru schimbarea Constituției în forma propusă mai sus, care ar fi consfințit o abordare tradiționalistă asupra sexualității: heterosexualitatea.

Ceea ce trebuie înțeles și reținut din primele pagini ale acestei lucrări este că atunci când neomarxiștii nu pot să înlocuiască o valoare conservatoare găsindu-i o alternativă mai populară în rândul populației, ei vor încerca să o devalorizeze sau să o secătuiască de însemnătatea ei primordială. Modificarea Constituției în forma de mai sus ar fi făcut imposibilă căsătoria dintre persoane de același sex pe teritoriul României: astfel, căsătoria devenea simbolic o redută a civilizației și culturii tradiționale în fața iureșului marxismului cultural.

Corectitudinea politică pare a fi o continuare a războiului purtat de către marxismul economic asupra ordinii actuale, însă folosind alte mijloace, de data aceasta accentul fiind pe latura culturală. Fiind un concept fluid, în continuă dezvoltare, asemănător lumii, pe care dorește să o anihileze, în locul ei să creeze una nouă în care capitalismul este eradicat, creștinismul este dat uitării, iar egalitatea este obținută. Pentru aceasta, tot arsenalul Școlii de la Frankfurt a fost teoretizat, legalizarea sexualității a alimentat și alimentează hedonismul actual din rândul populației, toleranța este predicată, iar oamenii trebuie să accepte anormalul ca normal, căsătoriile dintre bărbat și femeie au devenit normale și în rândul comunității LGBT, egalitatea a fost transformată în scop, cu toate că deși tirania majorității a fost hulită, discriminarea pozitivă a fost preamărită și încurajată. Toleranța este predicată oridecâteori valorile neomarxiste sunt susținute, însă este abrogată când cealaltă parte dorește să combată realitatea socio-politică propusă și aplicată de marxiștii culturali.

²⁴ Hotnews.ro, „Marș pentru boicotarea referendumului: Iubirea nu se votează / Vrem un stat în care Biserica și statul sunt separate”, în *Hotnews.ro*, <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22721073-mar-pentru-boicotarea-referendumului-iubirea-nu-voteaz-vrem-stat-care-biserica-statul-sunt-separate.htm>, publicat în 25 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).

Referendumul pentru redefinirea căsătoriei în Constituție a reprezentat contextul perfect, în care instrumentul de aplicare al doctrinei neomarxiste, corectitudinea politică, a fost folosit. Pe timpul campaniei electorale, s-a încurajat boicotarea procesului electoral, pentru că ar produce *dezbinare, ar instiga la ură și diviziune socială*, s-a deturnat tema referendumului de mai multe ori, afirmându-se fals că votul este ba pentru redefinirea familiei, ba pentru redefinirea iubirii, alimentând astfel ipoteza că cei care merg la vot instaurează tirania majorității, oprind minoritatea. Atât utilizarea dublului standard, cât și folosirea unui limbaj și a unei semantici denaturate de la adevăratul sens și adevărata temă a referendumului au fost alte două elemente care au fost folosite pentru a provoca invaliditatea demersului legislativ.

BIBLIOGRAPHY

1. Dîrlău, Andrei, „Lukács & Școala de la Frankfurt: demolarea prin subversiune”, în William S. Lind et al (Coord., *Corectitudinea politică: „Religia” marxistă a noii ordini mondiale*), București: Editura Rost, 2015, pp. 278-279.
2. Eposito, Luigi, „Understanding Political Correctness: History, Philosophy, and its Current Relevance in the Era of Trump”, în Luigi Eposito și Laura Finley (Ed., *Political Correctness in the Era of Trump: Threat to Freedom or Ideological Scapegoat?*), Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2019, pp. 8.
3. Hughes, Geoffrey, *Political Correctness: A History of Semantics and Culture*, Editura Wiley-Blackwell, Oxford, 2010.
4. Raehn, Raymond V., „Rădăcinile istorice ale „corectitudinii politice”, în William S. Lind et al (Coord., *Corectitudinea politică: „Religia” marxistă a noii ordini mondiale*), București: Editura Rost, 2015.
5. William, Michael, *The Genesis of Political Correctness: The Basis of a False Morality*, iBooks, 2016.

Alte surse:

- Chirilă, Tudor, „Referendumul Unirii”, în *Tudor Chirilă - blog personal*, https://tudorchirila.blogspot.com/2018/09/referendumul-unirii.html?fbclid=IwAR1OBxi-xNgHX_7m8HxPzJaJdrfmvKnKmWbCkY2-WQk-nLmUQEAy6PonByY, publicat în 27 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).
- Chirilă, Tudor, „Tudor Chirilă: Să te deplasezi la vot înseamnă...”, în *Cotidianul*, <https://www.cotidianul.ro/tudor-chirila-sa-te-deplasezi-la-vot-inseamna/>, publicat în 5 iunie 2016 (Accesat în 26 septembrie 2019).
- Hotnews.ro, „Marș pentru boicotarea referendumului: Iubirea nu se votează / Vrem un stat în care Biserica și statul sunt separate”, în *Hotnews.ro*, <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22721073-mar-pentru-boicotarea-referendumului-iubirea-nu-voteaz-vrem-stat-care-biserica-statul-sunt-separate.htm>, publicat în 25 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).
- Marica, Irina, "Romanian SocDem leader: Referendum for family redefinition to be organized this fall", în *Romania Insider*, <https://www.romania-insider.com/referendum-family-redefinition-romania/>, publicat în 4 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).
- News.ro, „Biroul Național al USR a validat rezultatul referendumului intern; partidul se va opune modificării Constituției pentru redefinirea familiei”, în *News.ro*, <https://www.news.ro/politic-intern/biroul-national-al-usr-a-validat-rezultatul->

referendumului-intern-partidul-se-va-opune-modificarii-constitutiei-pentru-redefinirea-familiei-1922404514362017082117147686, publicat în 14 august 2017 (Accesat în 26 septembrie 2019).

- Ziare.com, USR indeamna alegatorii sa boicoteze referendumul pentru familie, în *Ziare.com*, <http://www.ziare.com/referendum-constitutie-familie/vot/usr-indeamna-oamenii-sa-boicoteze-referendumul-pentru-familie-1530170>, publicat în 15 septembrie 2018 (Accesat în 26 septembrie 2019).